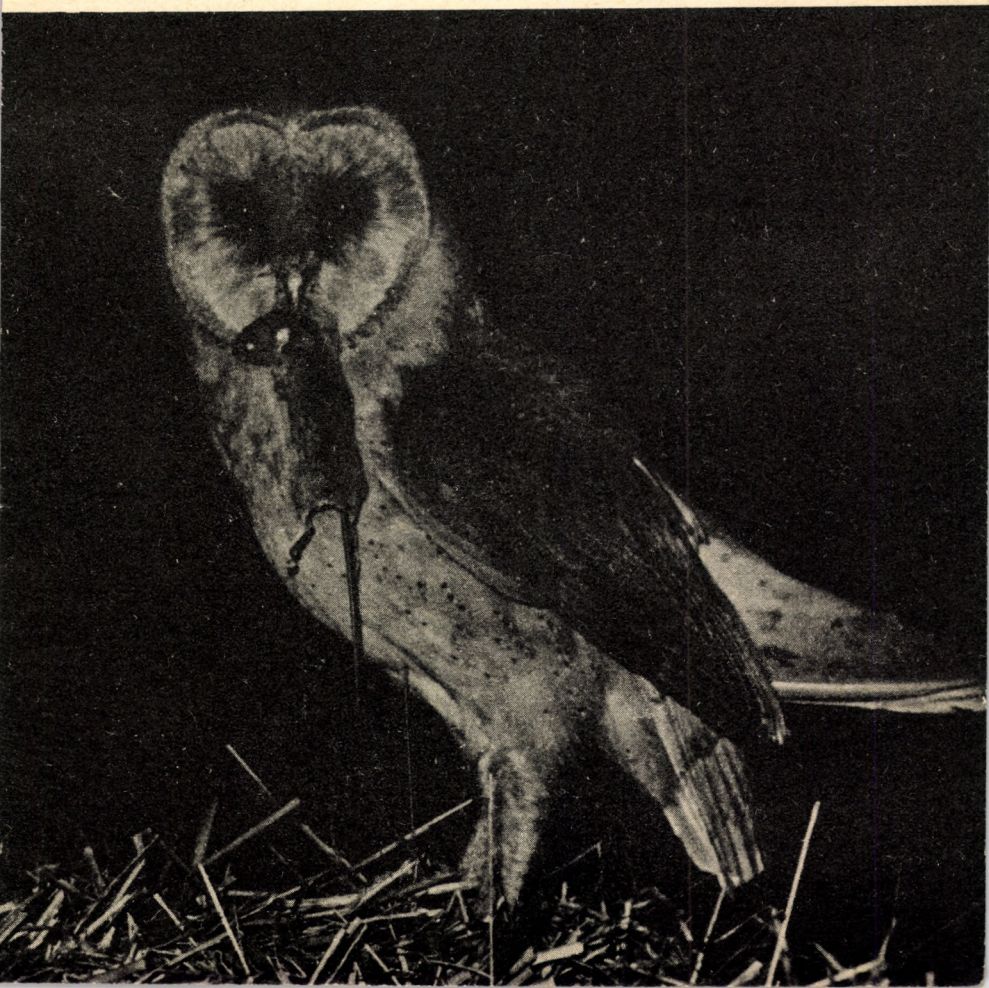

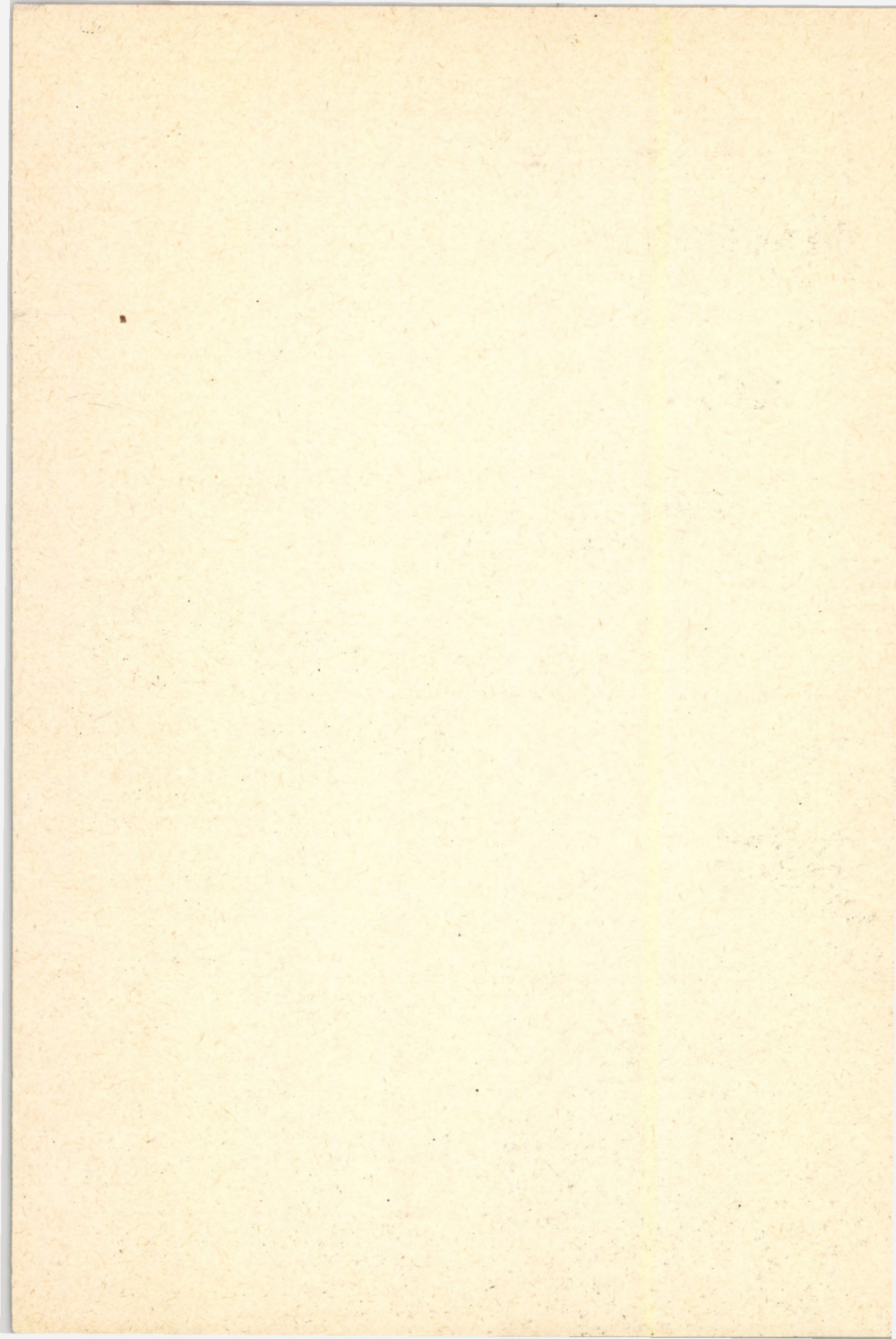
LEGKEDVESEBB MADARAINK

9.

gyöngybagoly

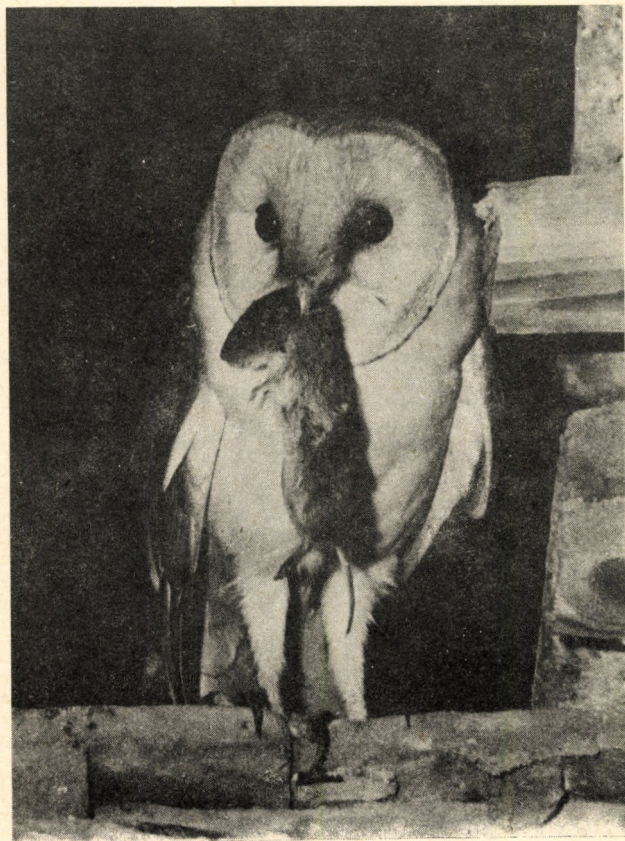

A legkedvesebb madár fogalma mindig egy kicsit relatív, pontosan eldönteni, meghatározni aligha lehet. Mindenki kedve szerint egészen biztosan nem. Így sorozatunk összeállításánál egyéb szempontok is érvényesülnek. Már a múlt évben sem volt egészen véletlen a széncinegével foglalkozó füzet megjelenése, mostantól kezdve pedig – abban a reményben, hogy még sok füzet láthat napvilágot – minden évben sor kerül arra a fajra is, amelyet Egyesületünk Választmánya az év madarának nyilvánított. Így került a 9. füzet címlapjára az éjszaka repülő, ezért sokak által csak képekről ismert, puha tollú és csodálatosan szép gyöngybagoly. Vele ismerkedünk a következő oldalakon.

Világpolgár

A gyöngybagoly igazi világpolgár, amely 34 alfajra különülve minden földrészen előfordul. Európában viszonylag magasra hatol észak felé, így például költ Svédország déli csücskében, hiányzik viszont Ázsia északi és középső tájain. Alfajai közül hazánkban és általában Közép-Európában a *Tyto alba guttata* él, de Dr. Kalotás Zsolt legutóbb a fehérmellű törzsalak, *Tyto a.alba* fészkelését is bebizonyította és művészi fotókkal dokumentálta.

A föld különböző részein élő alfajok esetenként jelentősen különböznek, alapvetően mégis hasonlítanak egymásra. De így vannak ezzel az egyéb gyöngybagoly fajok is. A nagyon jellemző, szív alakú fátyol kissé elmosódva, vagy éppen nagyon erőteljesen kifejlődve valamennyi fajnál és alfajnál megtalálható és egészen sajátos külsőt kölcsönöz számukra.

A legszebb hazai bagolyfaj

Sajnos ma viszonylag kevés embernek van lehetősége arra, hogy egy élő gyöngybagolyban gyönyörködhesen, de akiknek ez megadatott, bizonyára egyetértenek velem abban, hogy ez a madár valami egészen csodálatosan szép, nyugodtan mondhatom, egyik remeke a természetnek. Mert nagyon szép a kis füleskuvik fakéregre emlékeztető tollruhája, az uhu, vagy az erdei fülesbagoly különböző árnyalatú barnája, de amikor a magát kicsit mindig púposan tartó gyöngybagoly kerül elénk, nem lehet megtagadni tőle a legszebbnek kijáró pálmát.

A madár felül palaszürke, helyenként, különösen a nyaki részen, rozsdás árnyalattal, a tollak hegyén lévő apró gyöngyszerű pettyek adják nagyon jellegzetes mintázatát. Az alsótest rozsdássárga, ugyancsak fekete és fehér pettyezéssel. A törzsalak alul hófehér. A már említett szív alakú fátyol fehéresszürke, a szemek körül és a csőr felé többé-kevésbé sötét rozsdabarna. Hím és tojó hasonló színezetű. A kifejlett példányok súlya átlagosan 300 gramm, a kiterjesztett szárnyak fesztávolsága 90–98 cm. Régebben lángbagolynak is nevezték, öreg könyvekben gyakran ilyen név alatt találkozunk vele.

A torony belsejében

Általában kevés ember mondhatja el magáról, hogy sikerült egy gyöngybagolyt nappali pihenőhelyén, a torony szüette gerendái között megfigyelnie. Nemrég a TV jóvoltából egy nyugatnémet természetfilm kalauzolta el nézőit az éjszaka tevékenykedő madár birodalmába, de azért a valóságban az egész mégis annyira más. A köpetgyűjtések idején, amikor nem egyszer

csak nyaktörő és utólag visszagondolva egyáltalán nem veszélytelen tornamutatványokkal a torony legfelső, a harangok feletti süvegébe jutottam, többször is volt alkalmam rá, hogy gyöngybagollyal találkozam. Mozdulatlanul ült egy gerenda mellé húzódva, szemeit nem vette le rólam. Ha nem néztem rá és főleg nem álltam meg egy pillanatra sem, hanem úgy szedegettem zacskóba a földön heverő köpeteket, mintha nem is tudnék a létezéséről, többnyire nem repült ki az ablakon, csupán még mélyebbre húzódott a pókhálók és gerendák közé.

Sok toronyban, padlástéren jártam és ahány, annyiféle volt. Az egyikben regimentnyi galamb turbékolt, s nagy zajjal repültek ki a szabadba, amikor a gerendák között megjelentem. A másokban csókák fészkeltek, vagy éppen egy vörös vércse pár, a verebek pedig mindenütt és mindenkor otthón voltak. Emlékszem denevérekre és az alattuk sötétlő kis guánókupacokra, darázsészkekre a cseréptető alján és riadtan menekülő egerekre. De egyikük sem illett annyira a torony komoran ünnepélyes, csendes, máskor a harangszótól a süketülésig hangos belsejéhez, mint a rozsdavörös és sűrű színezetével, finom gyöngyeivel a környezetbe annyira jól beleilleszkedő öreg lángbagoly. A telki toronyban például, ahová a hatvanas évek elején havonta jártam anyagot gyűjteni, egy ízben talán fél méterről néztünk egymással farkasszemet. Éppen feltornásztam magam a gerendák között, amikor közvetlenül magam előtt megpillantottam. Egy darabig egyikünk sem mozdult, azután a bagoly lassan, szinte észrevétlenül húzódott a mély árnyékok közé. Nesztelenül és olyan halanként tűnt el, mintha csak szellem lett volna. Aznap nem láttam többé. De azt a pillanatot, amikor így meglephettem birodalmában, az évek távlatából sem felejttem el soha többé.

Nem boszorkány! Csak egy gyöngybagoly!

Ez a szép bagolyfaj hazánkban, de általában Közép–Európában kifejezetten kultúrkövető madár, amely szinte kizárólag emberi épületek belsejében, mindenekelőtt a templomtornyokban költ. Táplálékszerzéséhez nyílt mezőkre van szüksége, ezért kerüli a zárt erdőkben lévő településeket. Irodalmi adatok szerint

Angliában viszonylag gyakran nevel fiókákat faodúk belsejében, Korzika szigetén elsősorban romokban találták, Szardínián viszont Bezzel csak sziklapárkányokon bukkant rá, az öreg templomtornyokban hiába kutatott utána. Hollandiában gyakran a nagy pajtákban költ.

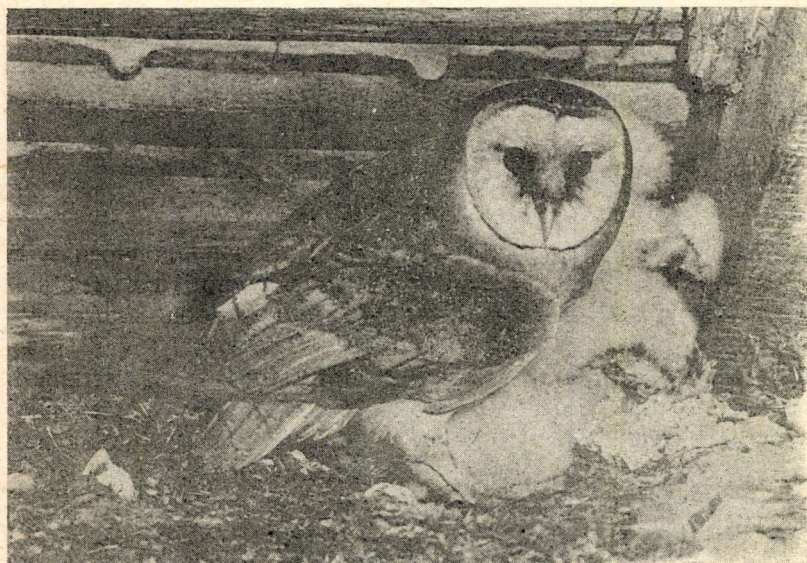
A legtöbb embernek többnyire fogalma sincs arról, hogy abban a községben, ahol már talán több évtizede lakik, a templomtornyban legalább olyan régen gyöngybagoly is tanyázik. Ez a madár ugyanis kifejezetten éjszakai életmódú, rejtkehelyét csak a besötétedés után hagyja el és oda még napfelkelte előtt visszatér. Így tehát még a megfigyelő is csak egy sötét árnyat lát nesztelenül kirepülni a templomtorny zsalugáterei közül, amely mint valami szellem néhány pillanat alatt eltűnik az éjszakában. Legfeljebb a hangja az, ami akarva, nem akarva elárulja jelenlétét. Párizsi időben, a kora tavaszi időszakban, esténként furcsa, szörtyögő, fújó hangok hallatszanak a torony belsejéből. Egy kis fantáziával, különösen ha ahhoz némi babonás hiedelem is társul, nem nehéz a hangokba emberi eredetet belemagyarázni. „Mint az akasztott ember hörgése” – olvashatjuk régi írásokban a gyöngybagoly a maga nemében valóban furcsa hangjáról és ez az oka annak, hogy különösen régen sokan félelemmel vegyes iszonyattal gondoltak a torony éjszaka járó lakójára. Sajnos nem egyszer előfordult, hogy el is pusztították az ott lakó bagolypárt, a „boszorkányokat”, mint ahogy azt sokan halálos komolyan hitték és gondolták. Szerencsére ma már mindez jobbára a múlté, de azért a régi hiedelmek a gyöngybagollyal, de általában a baglyokkal kapcsolatban néhol még ma is kísértenek. Ezeket megszüntetni, az előítéleteket madárszeretetté változtatni nemcsak a gyöngybagollyal, de minden más madárral kapcsolatban Egyesületünk egyik fontos feladata kell, hogy legyen.

Nem épít fészket

A hazánkban élő bagolyfajok közül csupán a réti fülesbagoly készít – nagyon kezdetleges – fészket, a többiek fehér tojásokat az éppen adott aljzatra rakják. A gyöngybagoly, mint az

az öreg tornyok lakója, a gerendák között, vagy valamelyik alkalmas, minél sötétebb sarokban választ helyet tojásai számára. Ezek a poros, szemetes aljzaton fekszenek, de mire a fiókák felnőnek, a sok kiöklendezett köpetből és múmiává aszalódott pockokból, verebekből vastkos „fészek” képződik alattuk.

Hazánkban a gyöngybagoly költési ideje általában április és augusztus közé esik, de bőséges táplálékkínálat és kedvező időjárási viszonyok esetén ettől eltérő időszakban is nevelhetnek fiókákat. A tojó többnyire kétnapos időközönként rakja le rendszerint 4–7 (1–12) fehér tojását. A fészekalj nagysága mindig a táplálékviszonyok függvénye, pocokjárásos (gradációs) években a párok több fiókát nevelnek, sőt esetleg két alkalommal is költenek.

A tojó már az első tojás lerakása után kotlani kezd, ez eredményezi aztán, hogy a fiókák között később jól látható nagyságkülönbség van. Az első már teljesen tollas, ugyanakkor a kis „fészekalja” még pihés gyerekruháját viseli. A kotlási idő valamivel több, mint egy hónap. A fiókák kéthónapos korukban

tudnak repülni, de szüleik még hosszabb ideig etetik őket. A toronyba a hím hordja a táplálékot, átadja párjának a csőrében lógó pockot és máris indul a következőért. A tojó ezalatt apró darabokat szaggat le a zsákmányból és egyenként nyújtja azokat fiókáinak. Később aztán, ahogy nőnek a kis baglyok, egyre nagyobbak a falatok is és mire a kirepülés ideje elérkezik már éppen úgy egészben nyelik le a zsákmányt, mint az öreg madarak.

Árulkodó köpetek

De vajon mivel is etetik fiókáikat a gyöngybaglyok? Hogyan lehet meglesni ezt, hiszen sötétben jönnek és mennek, amikor még madarat sem nagyon látni, hát még azt, ami a csőrében lóg. Szerencsére van egy nagyon megbízható, emellett egyszerű módszer, amellyel a gyöngybagoly, de általában a baglyok „étlapját” pontosan, akár éjszakáról—éjszakára, vagy a különböző évszakokban figyelemmel kísérhetjük. Szemben ugyanis a ragadozó madarakkal (a baglyok rendszertanilag külön csoportot alkotnak, nem rokonaik az ölyveknek, sasoknak, csak vadászati és táplálkozási módjuk hasonló), amelyek erős gyomornedvei az elfogyasztott táplálékok csontjait is többé—kevésbé megemésztik, a baglyok esetében a legfinomabb csontocskák is teljes épségben megmaradnak. Emésztés után szőr és toll közé ágyazva azokban a hosszúkás képletekben kerülnek újra napvilágra, amelyeket köpeteknek nevezünk. Miután pedig a különböző apró emlősök elsősorban koponyáik és fogaik alapján könnyen meghatározhatók, nem kell mást csinálni, mint az összegyűjtött köpeteket egy csipesz segítségével óvatosan szétbontogatni és az előkerült maradványokat egy nagyító, vagy mikroszkóp lencséje alatt meghatározni. Viszonylag könnyen meghatározhatók a madármaradványok is, elsősorban a madárzsákmány legnagyobb részét alkotó pintyfélék, jellegzetes csőrük alapján.

A bagolyköpetvizsgálatok elméleti és gyakorlati jelentőségére 1863-ban Altum német kutató hívta fel a figyelmet, aki éppen gyöngybagolytól származó anyagot vizsgált. Ezt követőleg a módszer gyors ütemben elterjedt Európában és ami korábban elképzelhetetlen volt, ma többé—kevésbé pontosan ismerjük az

egyeb bagolyfajok táplálékösszetételét. A köpetanalíziseket természetesen azért mindenütt tovább folytatják, hiszen még sok részletkérdés tisztázásra vár, a baglyok zsákmányállatai területenként, évszakonként, adott esetben akár egyedenként is erősen változóak lehetnek. Emellett nem lebecsülendők azok a tudományos és gyakorlati eredmények, faunisztikai adatok sem, amelyeket a köpetvizsgálatok segítségével az egyes, néha természetvédelmi szempontból is jelentős, kisméltófajok elterjedésével kapcsolatban nyertünk.

Cickányok és mezei pockok

A baglyok nem válogatós madarak és zsákmányuk többségét rendszerint azok a fajok teszik ki, amelyek az adott időszakban a legnagyobb egyedszámmal élnek a környéken. Télen például, amikor a pockok és egerek a hó alatt készítenek járatokat és így a baglyok számára láthatatlanul és hozzáférhetetlenül mozognak, a köpetekben a szokásosnál jóval több verebet és más madarakat, főleg pintyféléket találunk. Ha valamelyik ősszel a parányi törpeegér szaporodik fel valahol, akkor a zsákmányolt példányok darabszáma adott esetben gyakran túltesz az általában domináns mezei pockon is.

Természetesen vannak táplálkozásbeli különbségek az egyes bagolyfajok között is. A kis füleskuvik például elsősorban sáskákkal, bogarakkal, éjjeli lepkékkel táplálkozik, a kuvik tavasztól ősziig szintén sok rovarot fogyaszt, az erdei fülesbagoly táplálékában viszont szinte százszázalékgig apró rágcsálók szerepelnek. A gyöngybagoly ilyen szempontból „inyencnek” számít, mert valamennyi bagolyfajunknál több cickányt zsákmányol. Ezek az apró rovarévó emlősök többnyire rejtve mozognak az avar és a fű között, de a nesztelenül repülő bagoly kitűnő fülei segítségével szinte „beméri” a magas hangon és sűrűn cincogó állatokat, s így pontosan tudja hová kell hegyes karmokkal felfegyverzett ujjával odakapnia.

A köpeteket bontogatva egyre másra kerülnek elő a nagyon jellegzetes cickánykoponyák és az apró de viszonylag félelmetes

fogsorral ellátott alsó állkapcsok. A gyöngybagoly előszeretete ez iránt a rovarvő csoport iránt valószínűleg arra vezethető vissza, hogy elsősorban déli elterjedésű madár és a cickányokat – legnagyobb faj és egyedszámban – ugyancsak a déli tájakon találjuk. Ha Svédországtól kezdve fokozatosan dél felé haladva átnézzük a köpetvizsgálatok eredményeit azt látjuk, hogy a cickányzsákmány százalékos aránya fokozatosan emelkedik a rágcsálók, elsősorban a túlnyomóan északi elterjedésű pocokfélék rovására. Egy időben a Kisbalaton Diás szigetén lévő kutatóház padlásán is tanyázott egy gyöngybagoly pár és az ott gyűjtött köpetek szinte kizárólag a területen nagyon gyakori erdei, illetve törpe cickány maradványaival voltak tele. De általában azért a hazai gyöngybagolyok táplálékában messze uralkodó a kultúrterületek leggyakoribb rágcsálója a mezei pocok. A Dunántúl különböző pontjain gyűjtött köpetekből például egyebek mellett 5847 mezei pocok, 2260 erdei cickány, 1662 házi egér és 1526 különböző fajú erdei egér került elő. Az Alföldről származó anyagban 8986 mezei pocok, 3178 házi egér, 1611 erdei egér és 1487 mezei cickány szerepelt egyéb zsákmányállatok mellett.

A gyöngybaglyok, különösen az itt telelő példányok, madarakat, elsősorban verebeket is fogyasztanak. A magyarországi köpetekből előkerült 5888 madár 93 %-a házi veréb, 5 %-a mezei veréb volt, így aztán az egyéb fajok részére csak nagyon kevés hely maradt a baglyok gyomrában.

Egy falu – egy gyöngybagoly pár

A gyöngybagoly párok, ugyanúgy mint a többi bagolyfajok, bizonyos nagyságú területet birtokolnak, s onnan a megtelepedni szándékozó rokonokat egy-kettőre elűldözik. Külföldi adatok szerint megfelelő mennyiségű táplálék esetén egy-egy pár számára viszonylag kicsi, 0,4 – 0,6 km²-ig terjedő vadászterület is elegendő. Papp László a Hortobágyon végzett vizsgálatai során azt tapasztalta, hogy az egyes pároknak a költőhelytől számított mozgástávolsága 500 – 1200 méter között változott. Érthető, hogy a bagoly nem megy messzire a toronytól akkor, amikor már a közelben is bőségesen talál táplálékot maga és fiókái számára. A köpetekből előkerült sok házi eger maradvány egyébként azt is bizonyítja, hogy a gyöngybaglyok előszeretettel vadásznak az épületek körül, sőt ha erre módjuk nyílik, ezek belsejében is (pajták, istállók, nyitott ablakú padlások, stb.).

Fentiekből következik, hogy egy átlagos nagyságú hazai közösségben legfeljebb egyetlen pár tanyázik még akkor is, ha ott történetesen két templom is kínálna pihenő és költőhelyet. Ezt saját vizsgálataim is alátámasztják. Bár köpeteket többnyire mindkét toronyban lehetett gyűjteni, már azok mennyiségi megoszlása is nyomban elárulta, melyik a pár igazi tartózkodóhelye és melyik a csupán alkalmilag igénybe vett „szükség-lakás”. Természetesen nagy községekben, s különösen akkor, ha a költésre alkalmas épületek távol állnak egymástól, elképzelhető két pár egyidejű jelenléte is.

Állandó, vagy vonuló madár?

Magyarországon ezt nem lehet egyértelműen eldönteni, helyesebben mind a két megjelölés érvényes. A fiatal, önállóvá vált mada-

rak elkóborolnak a költőhely környékéről a négy égtáj felé és néha tekintélyes távolságokra is eljuthatnak. A gyűrűzött példányok közül eddig egy az NDK-ban jelölt fiatal madár tartja a rekordot, amely Spanyolországban került kézre 1650 kilométernyire a jelölés helyétől.

Az öreg madarak többnyire állandóak, bár éppen a köpetgyűtésekkor nem egyszer tapasztaltuk, hogy egyik másik torony télire lakatlan maradt és a poros gerendák között csak kora tavasszal jelentek meg újra a táplálékmaradványokat tartalmazó, jellegzetesen feketés színű és a száradó csiganyálcára emlékeztetően fényes köpetek. Valószínűleg ezek a dél felé húzódó példányok a szerencsésebbek, mert bizony a nagy hóval és kemény fagyokkal ránk köszöntő tél nagy pusztításokat végezhet a gyöngybagoly állományokban. Sokáig emlékezetes marad például az elmúlt, 1984–85-ös tél, mely sajnos sok gyöngybagoly áldozatot is követelt.

Meddig él egy gyöngybagoly?

A szabadban elérhető életkort Glutz és Bauer irodalmi adatok alapján 12–17 évben adják meg, kivételként említhető az a példány, amelynél 21 évet és 4 hónapot mértek. Pillanatnyilag ez a madár tartja a rekordot. Valószínű, hogy a további gyűrűzések újabb adatokat nyújtanak, de lényeges eltérések fentiek-től aligha várhatók.

Mint nagyon sok más madárfajnál, a gyöngybagoly esetében is a fiatalkori pusztulás igen magas aránya rontja az átlagot. Az első ilyen szomorú csúcst akkor érik el, amikor, körülbelül három és fél hónapos korukban, végleg elhagyják otthonuk környékét. A vadászat és a zsákmányszerzés terén még tapasztalatlan madarak gyakran igen nehéz helyzetbe kerülnek és az eredmény táplálékban szegény területeken akár 100 %-os pusztulás is lehet. Különösen hideg tél esetén nagy a pusztulási arány elsősorban január és március között. Az NDK-ból Schönfeld a következő szomorú adatokat közölte: 71,2 %-os pusztulás az első évben (ebből 10,1 % esik arra az időre, amikor még a

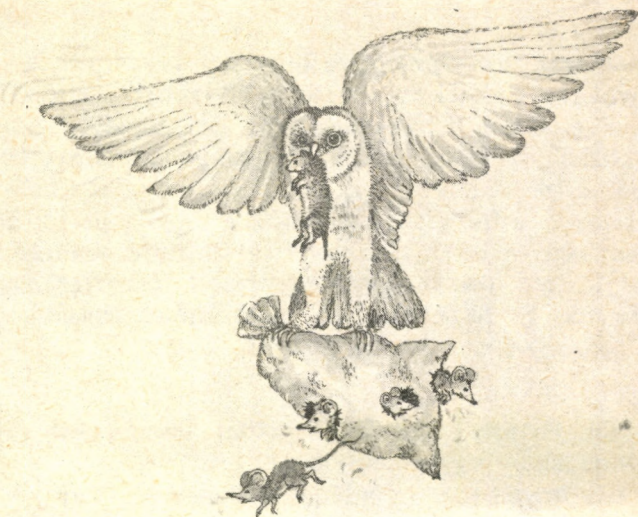
költőhelyen vannak a fiatalok, 28,1 % az elvándorlás korai szakaszára és 33,0 % az első télre). Svájcból származó adatok szerint a pusztulási arány a következőképpen alakult: 1. év: 67,7 %; 2. év: 50,7 %; 3. évtől: 42,9 %. Mebs 760 német gyűrűs példány visszafogási adatait értékelve hasonló eredményre jutott. A pusztulás az 1. évben 66 %, a 2. évben 63 %, a 3. évben 54 %, a 4. életévben 52 % volt. Ez egyben azt is jelenti, hogy 100 szerezésként kirepült gyöngybagoly közül négy év múlva már csupán 3 példány marad életben. Bár a hazai adatok hasonló kiértékelésekhez hiányoznak, a pusztulási arány bizonyára nem tér el lényegesen a fentiektől. Ezért is kell különösen vigyázni minden egyes gyöngybagolyra és minden fészkelőhelyre.

Több pocok – több fióka

Európa középső tájain a gyöngybagolyok léte, vagy nemléte nagy mértékben fő táplálékuktól, a mezei pocok állományviszonyaitól függ. Persze ezzel nem állnak egyedül, hiszen például az erdei és a réti fülesbagoly táplálékát szinte kizárólag ugyancsak ez a kultúrterületeken, pillangósokon, tarlókon, legelőkön gyakori rágcsáló jelenti. A Magyarország északkeleti hegyvidékén néhány évtizede megtelepedett uráli bagoly állományának nagysága ugyancsak a jó bükkmakkterméstől, illetve az ezt követő erdei egér túlszaporodásától függ. Ha sok az egér, bőséges a táplálékkínálat, akár tucatnyi, vagy még több pár is költhet, elsősorban a Zempléni hegységben.

A számukra kedvező években emelkedik az egyes bagolyfészkekben nevelt fiókák száma is. Schönfeld vizsgálatai szerint például az NDK-ban mezei pocok gradációs években a gyöngybagoly-párok mindenütt költöttek és második, sőt két esetben harmadik költés is előfordult (ez utóbbiak eredménytelenek voltak). Azokban az években viszont, amikor a rágcsálók száma erősen lecsökkent, a párok 60 %-a egyáltalán nem nevelt fiókat. A tojások száma ugyancsak az NDK-ban 1968–1974 között 3,2 (15 költőpár; mezei pocokban nagyon szegény évek) illetve 11,0 (54 költőpár; mezei pocok túlszaporodások) között váltakoztak. A táplá-

lékban gazdag években a gyöngybagoly párok 65 %-a két alkalommal nevelt fiókákat.

Dr. Kalotás Zsolt és Pintér András felmérései szerint 1983-ban 30 Tolna megyei fészekalj alapján az első költések átlagos tojásszáma 6,27 volt, a kirepült fiókák száma ugyanott 32 fészekalj esetében átlagosan 4,31. Ugyanez 1984-ben 4,87 tojás (31 fészekalj átlaga) illetve 3,12 fióka volt (32 fészekalj átlaga). 1983-ban négy esetben tapasztaltak másodköltést, az átlagos tojásszám 5,0, a kirepült fiókák száma 2,75/fészekalj volt. A legkésőbbi kirepülés október végére, november elejére esett. 1984-ben nem volt másodköltés és egyéb pocokfogyasztó madárfajoknál is feltűnően alacsony fiókaszámot tapasztaltak (egerészölyvnél például 57 fészekben csupán 1,17 kirepült fióka/fészek).

Fokozottan veszélyeztetett!

Sajnos jó néhány hazai madárfajról elmondhatjuk, hogy állománya ilyen, vagy amolyan okok miatt veszélyben van és a gyöngybagoly is oda tartozik, ahová egyes ragadozókat, a császár-

madarat, vízirígót, stb. sorolhatnánk. Ha megpróbálnánk összegezni, vagy csupán a legfontosabb tényezőket kiemelni, amelyek valamilyen formában veszélyesek lehetnek a gyöngybagoly számára, a következőkről kellene szólnunk.

1. Költőhelyek megszűnése. A templomok renoválása után a tornyokat rendszerint tökéletesen lezárják, elsősorban a csókák és elvadult házigalambok miatt, amelyek fészeképítés közben rengeteg gyúlékony anyagot hordanak be a gerendák közé. A lezárt ablakokkal és más nyílásokkal viszont kirekesztik a fészket nem építő és így teljesen ártatlan gyöngybaglyot is. Dr. Kalotás Zsolt és Pintér András 1982–1984 között Tolna megyében végzett felmérése alapján a gyöngybagoly fészkelőhelyek megszűnését legalább 25 % -ban a torony és padlásterék lezárása okozta.
2. A gyöngybagoly úszólván egyetlen természetes ellensége a nyest, amely ugyancsak előszeretettel telepszik meg urbanizált környezetben, épületek padlásterén, tornyokban, s így tanyahelye, amit nemcsak nappalozásra, hanem kölykezésre is használ, messzemenően egyezik a gyöngybagolyéval. Megint csak a fenti két kutató adatait idézem, akik szerint Tolna megyében a már említett években a gyöngybagoly fészkelőhelyek megszűnéséért 47 % -ban nyestek felelősek. A ragadozók elsősorban a költéseket (tojások, fiókák) veszélyeztetik.
3. A hideg telek és az ezzel párosult táplálékhiány mindig erősen megtizedelik a gyöngybagoly állományokat. Az elmúlt rendkívül szigorú télen (1984/85) is igen nagy volt a pusztulás. Dr. Kalotás Zsolt írta nekem, hogy hozzá ugyan „csak” 7 éhség következtében elhullott példányt küldtek, de szava-hihető emberek szerint egy Zala megyei preparátorhoz 40 gyöngybaglyot vittek preparálási szándékkal (a védett madarak, így a gyöngybagoly preparálása természetesen tilos!).

4. Mérgezések. Korábban a mezei pocok mérgezése (Arvalin) következtében másodlagosan sok gyöngybagoly is elpusztult. Ma ez a veszély nem fenyeget, de lehetősége egy újabb szer alkalmazása esetén sajnos továbbra is fennáll.

Fentiekén kívül természetesen előfordulhatnak alkalmi és különböző okokból történő pusztulások (sok madáráldozatot követelnek például az utakon száguldó autók is), köztük tudatos emberi pusztítás is, de főleg ez utóbbi – legalábbis nagyon remélem – ma már nem jellemző és az állományok alakulását semmiképpen sem befolyásolja.

Hogyan segíthetünk?

A Magyar Madártani Egyesület azzal, hogy az 1985. évet a „gyöngybagoly védelme évének” nyilvánította, egyben elkötelezte magát e faj kiemelt és gyakorlati védelme érdekében. Az előző rövidke fejezetben pontokba sorakoztatva láttuk, melyek azok a külső tényezők, amelyek ennek a szép bagolynak a létét komolyan veszélyeztetik. Az okokat tehát ismerjük, most lássuk néhány mondatban, hogyan segíthetünk.

A tornyok lezárása más országokban is problémát jelentett és például az NSZK-ban, mint azt az említett kis filmben is láthattuk, eredménnyel használják a legkülönbözőbb épületek esetében a gyöngybagoly fészkelőládákat. Egy 12 éves kísérleti időszak alatt 110 ilyen ládából 62-t foglaltak el, ami több mint 50 %-os meglepedést jelent. Magyarországi viszonylatban Egyesületünk tagjai csak most kezdtek hozzá ehhez a munkához, a mesterséges meglelepítés lehetőségeiről Dr. Kalotás Zsolt és Pintér András a Madártani Tájékoztató hasábjain (1985. I. szám) részletesen is beszámoltak. A módszer lényege, hogy torony ablaka elé belülről kerül a legalább 100 x 30 cm alapterületű és 30–50 cm magas, deszkából készült költőláda, amelynek végéhez még egy L alakú 30 x 30 cm-es oldalbeugró is csatlakozik. Ez utóbbi azért hasznos, mert a gyöngybagoly tojásait előszeretettel a legsötétebb zugokba rakja. A bejárati nyílás méretei 20 x 20 cm, alsó pereméhez célszerű egy kb.

15 cm-es röpdeszkat erősíteni. A felszereléskor figyelni kell arra is, hogy a költőláda ne nézzen észak, illetve dél felé és ne legyen merőleges az uralkodó szélirányra sem. A láda aljára 2–3 cm vastagon száraz fűrészpport kell teríteni. Mivel a hím bagoly a fiókák növekedésével gyakran kiszorul a költőhelyről, célszerű számára egy másik ablak mögé 30 x 30 x 30 cm-es ládikát készíteni, a felső részén 15 x 15 cm-es bejárónyílással. A ládák kihelyezésére a legalkalmasabb az őszi időszak, hogy azt a madarak a tavaszi, költési szezon előtt megszokhassák. Magától értetődő,

hogy a templomtornyokban végzett minden ilyen jellegű védelmi munkát előzőleg az illetékes Plébánián, ill. Lelkészi Hivatalban kell megbeszélni és engedélyeztetni. Egyesületünk részéről Dr. Kalotás Zsolt készsággel áll további útmutatásokkal azok rendelkezésére, akik szívesen bekapcsolódnának a gyöngybagoly-védelem országos méretűre tervezett programjába. Posta-címe: 7136 Fácánkert, Természet- és Vadvédelmi Állomás.

Hazánkban a nyest az utóbbi évtizedekben, részben valószínűleg a védelem következtében nagyon elszaporodott es egyre másra bukkan fel a lakott területeken, házak padlásterein, tornyokban is. Dr. Kalotás Zsolt és Pintér András Tolna megyében végzett felmérései szerint (1982–1984) a gyöngybagoly megtelepedése szempontjából alkalmas fészkelő helyek 27,6 %-án volt jelen és szorította ki egyúttal a madarakat. Bár az érvényes jogszabály lehetőséget nyújt rá, hogy az épületben nemkívánatos nyestet bárki elfogja, vagy elpusztítsa, ez a gyakorlatban többnyire nehezen keresztülvihető, sőt egyszerűen lehetetlen. Fent nevezett kutatók véleménye szerint az első gyakorlati lépést az jelentheti, ha sikerül a ragadozó feljutását meggátolni, vagy legalábbis megnehezíteni. A nyest többnyire a templomhoz közel álló fák ágairól ugrik át a tetőre és jut a toronyba, adott esetben tehát már egyes kinyúló ágak levágása is eredményt adhat, de esetleg szükségessé válhat a túlságosan közel álló fa teljes eltávolítása.

A kemény tél ellen természetesen semmit sem tehetünk, de külföldi példa alapján (ez is szerepelt abban a bizonyos tv filmben) megpróbálhatjuk etetni is a madarakat. Erre elsősorban a nagyobb havazással párosult hidegben van szükség, ami ha a mezei pocok állomány minimumával esik egybe, a baglyokra nézve különösen veszélyes. Ha a toronytól nem messze, de azért kint a határban, ahol a baromfiak már nem járnak, lehetőleg egy fa közelében ocsut, vagy más magtörmelékot szórunk a földre, s vékonyan letakarjuk szalmával, ez a csalétek rövidesen magához vonzza a környéken tanyázó rágcsálókat, megjelenésük pedig nem sokáig marad titokban a gyöngybagoly előtt sem. A fa ágairól, mint leshelyről, kitűnő alkalom nyílik a vadászatra.

Természetesen nagyon sok lehetőség kínálkozik még arra, hogy segítsünk a gyöngybaglyokon, de ezek mindig a helyi adottságok függvényei, pontos receptet adni nem lehet. Sokat segíthet a jó propaganda, vetített képek, előadások baglyokról, s e madarak szerepéről a természetben. Különösen fontos, hogy a gyerekeket megnyerjük a baglyok védelmének, hiszen néhány év, vagy évtized múlva már az ő kezükben lesz a magyar madárvédelem.

A „gyöngybagoly védelmének éve” tovább tart!

Bár egy év alatt is nagyon sokat lehet tenni egy-egy madárfaj védelme érdekében, de ahhoz, hogy valóban gyakorlati és komoly, hathatós segítséget nyújthassunk, természetesen több időre van szükség. Illetve talán inkább arra, hogy folyamatossá tegyük a védelemmel kapcsolatos munkákat. Éppen ezért az Egyesületünk által meghirdetett védelmi évek sem szűnnek meg a nap-tári év végével, hanem tovább folytatódnak függetlenül attól, hogy időközben már egy másik, valamilyen szempontból veszélyeztetett faj védelmével is kiemelten foglalkozunk. A tervek szerint az egyes éveknek és azon túl az éppen soron lévő madárfajoknak felelősei lesznek, akik kezében összefut minden olyan adat, amely a faj védelmével bármilyen formában kapcsolatos lehet és akik mint a téma legjobb hazai ismerői, elsőként hallatják szavukat, ha „madarukkal” kapcsolatban bármilyen ökológiai, vagy egyéb probléma merül fel. Nagyon reméljük, hogy kezdeményezésünk segíteni fog a hazai gyöngybagoly állományon, mint ahogy a korábban meghirdetett védelmi évek sem múltak el eredménytelenül. És ha így lesz, bizonyára sikerül elérnünk a kitűzött célt: minden faluba legalább egy gyöngybagoly pár fog költeni!

Kedves Madárbarát!

Ismeretterjesztő füzetünkben legkedvesebb madaraink egyikéről, a gyöngybagolyról ejtettünk néhány szót. Ne feledje azonban, hogy erdeinkben, kertekben, parkokban még sok más madár él.

Ha szeretné még jobban megismerni őket, ha szeretné tudni, mit tehetne érdekükben jöjjön közénk, legyen tagja a Magyar Madártani Egyesületnek. Legfontosabb célkitűzésünk, hogy minden hazai madárbarátot magunk köré gyűjtsünk. Minél többen vagyunk, annál többet tehetünk madaraink gyakorlati védelme érdekében.

Központi irodánk és postacímünk:

Magyar Madártani Egyesület
1121. Budapest, Költő u. 21.

Irta: Schmidt Egon

Fotók: Kalotás Zsolt

Címlapterv: Muray Róbert

Grafika: Budai Tibor

